

Kur'ân'da Deprem Olgusu

Yusuf Kılınç

[0000-0002-1322-3620](https://orcid.org/0000-0002-1322-3620)

Millî Eğitim Bakanlığı, Erzurum, Türkiye

<https://ror.org/02h1e8605>

yusufhafiz@hotmail.com

Öz

Deprem olgusu modern bilimlerde jeolojik süreçler çerçevesinde açıklanmakta; yer kabuğundaki hareketler, fay hatları ve enerji boşalmaları üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de depremlerin yalnızca doğal sebeplere indirgenemeyecek kadar geniş perspektifte olduğu görülmektedir. Bu çerçevede çalışma, depremleri modern bilimlerin açıkladığı jeolojik süreçlerin ötesinde, Kur'ân perspektifinden irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada “zilzâl” ve “racfe” gibi kelimeler merkeze alınarak ilgili âyetler yorumlanmıştır. Bulgulara göre Kur'ân'da deprem; imtihan, ilahî bir uyarı ve dünyevî sebepler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir Sünnetullah olarak açıklanabilir. Kur'ân'da yer alan ilahi uyarılar ve kıssalar, depremler gibi afetlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda manevi ve ahlaki boyutlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Nimetlerin farkında olmama, çevresel tahribat ve teknolojik acelecilik gibi etkenler, bu felaketlerin etkilerini derinleştiren unsurlar olarak değerlendirilebilir. İlahi mesaj, insanı hem doğaya hem de Yaraticıya karşı sorumluluklarını hatırlamaya davet eder. Bu bağlamda, afetlere karşı alınacak tedbirler yalnızca maddi önlemlerle sınırlı kalmamalı aynı zamanda manevi ve ahlaki bilinçle desteklenmelidir. Kur'ân'ın önerdiği tevbe, dua, sabır ve kader bilinci, bireyin psikolojik dayanıklılığını güçlendirirken, belirsizlikler karşısında rehavete kapılmadan sorumluluk bilinciyle hareket etmesine de katkı sağlamaktadır. Kur'ân merkezli yaklaşımın, insanın bireysel ve toplumsal tutumlarını yeniden değerlendirmesine imkân sunduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, afet olgusunun yalnızca sonuç odaklı değil, aynı zamanda sebep ve sorumluluk eksenli bir bakışla ele alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, deprem olgusunun Kur'ân-ı Kerim'deki kavramsal çerçevesinin ve buna bağlı sorumluluk anlayışının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Günümüz dünyasında sosyal ilişkiler, afet öncesi tedbirler gibi iş ve işlemler kurumsal yapılar aracılığıyla yürütülmektedir. Depremlerden korunma hem modern bilimin sunduğu yöntemlerle hem de Kur'ân perspektifinden ele alınan manevi tedbirlerle ancak mümkün olabilecektir. Bu doğrultuda, Kur'ânî perspektifle depremlerden kurtuluş yolları ancak kurumsal rehberlik ve planlamayla etkin bir biçimde hayata geçirilebilir. Afet öncesinde alınacak tedbirler, afet anında doğru davranışların belirlenmesi ve afet sonrasında manevi iyileşme süreçleri, ilim sahipleri ve ilgili kuruluşlar arasında iş birliğiyle yürütüldüğünde en yüksek faydayı sağlar.

Anahtar Kelimeler

Tefsir; Kur'ân-ı Kerim; Deprem; Zelzele; Racfe

Öne Çıkanlar

- Çalışma, depremleri modern bilimlerin açıkladığı jeolojik süreçlerin ötesinde, Kur'ân-ı Kerim perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır.
- Zamanla insan, sahip olduğu imkânların kaynağını kendinde görme yanılığında düşmekte; böylece evrendeki düzeni ve dengeyi ilahî bir kudretin değil, doğanın kendi işleyişinin sonucu olarak algılayabilmektedir.
- Kur'ân perspektifinde âfetler, insanın tutum ve davranışlarını ortaya çıkaran, sabır ve bilinç gerektiren bir imtihan vesilesi olarak yorumlanmaktadır.
- Çalışma, depreme yönelik yaklaşımların hem jeolojik açıklamalar hem de Kur'ân merkezli bir bakışla birlikte değerlendirilmesinin daha dengeli ve faydalı olacağını göstermektedir.

Atıf Bilgisi

Kılınç, Yusuf. "Kur'ân'da Deprem Olgusu". *ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi*, Deprem ve Din Özel Sayısı (Nisan 2026), 234-256. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19910551>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	29 Ocak 2026
Kabul Tarihi	27 Nisan 2026
Yayın Tarihi	30 Nisan 2026
Hakem Sayısı	İki İç Hakem-İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
YZ Etik Beyan	Bu çalışmanın dil düzenleme ve çeviri aşamasında Gemini yapay zeka uygulaması kullanılmış; tüm çıktıların doğruluğu yazar tarafından kontrol edilerek nihai metin oluşturulmuştur.
Etik Beyan	Bu makale, özgün bir çalışma olup; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik, ilke ve kurallarına uygun davranılmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı- intihal.net
Etik Kurul İzni	Etik izne tabi değildir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim	asardergisiebyu@gmail.com
S. Kalkınma Amaçları	13 İklim Eylemi
Dizinler	ERIH PLUS (31.03.2025)
Lisans	CC BY-NC 4.0

The Phenomenon of Earthquake in the Quran

Yusuf Kılınc

[0000-0002-1322-3620](https://orcid.org/0000-0002-1322-3620)

Ministry of National Education, Erzurum, Turkey

<https://ror.org/02h1e8605>

yusufhafiz@hotmail.com

Abstract

Earthquakes are explained in modern sciences within the framework of geological processes and are understood through crustal movements, fault lines, and energy discharges. However, in the Qur'an, earthquakes are presented within a broader perspective that cannot be reduced solely to natural causes. In this context, this study aims to examine earthquakes from a Qur'anic perspective beyond the geological explanations offered by modern science. The study analyzes relevant verses by focusing on key Qur'anic terms such as *zilzāl* and *rajfah*. The findings indicate that earthquakes in the Qur'an can be interpreted as a manifestation of Sunnatullah, evaluated within the framework of divine testing, warning, and worldly causality. Divine warnings and narratives presented in the Qur'an reveal that disasters such as earthquakes possess not only physical but also moral and spiritual dimensions. Factors such as ingratitude toward blessings, environmental destruction, and technological haste are considered elements that intensify the impacts of such disasters. The divine message calls humanity to recognize its responsibilities toward both nature and the Creator. Accordingly, precautionary measures against disasters should not be limited to material preparations alone but should also be supported by moral and spiritual awareness. Qur'anic concepts such as repentance, prayer, patience, and consciousness of destiny strengthen individuals' psychological resilience while encouraging responsible action without falling into complacency in the face of uncertainty. A Qur'an-centered approach enables the reconsideration of individual and social attitudes toward disasters. The study emphasizes the importance of addressing disasters not only from a consequence-oriented perspective but also through a framework of causality and responsibility. This approach seeks to contribute to a deeper understanding of the conceptual framework of earthquakes in the Qur'an and the related notion of human responsibility. In the contemporary world, social relations, legal processes, and pre-disaster precautions are carried out through institutional structures. Protection from earthquakes can be achieved through the integration of modern scientific methods with spiritually grounded measures derived from the Qur'anic perspective. Within this framework, effective implementation of disaster preparedness, appropriate behavior during disasters, and post-disaster spiritual recovery requires institutional guidance, planning, and cooperation among scholars and relevant organizations.

Keywords

Tafsir; Qur'an; Earthquake; Zalzalah; Rajfah.

Highlights

- The study aims to examine earthquakes beyond the geological processes explained by modern sciences, from a Qur'anic perspective.
- Over time, human beings may fall into the misconception of attributing the source of their capabilities to themselves, thereby perceiving the order and balance of the universe as the result of nature's own functioning rather than divine power.
- From a Qur'anic perspective, disasters are also interpreted as occasions of trial that reveal human attitudes and behaviors and require patience and awareness.
- The study demonstrates that evaluating approaches to disasters through both geological explanations and a Qur'an-centered perspective together offers a more balanced and beneficial understanding.

Citation

Kılınç, Yusuf. "The Phenomenon of Earthquake in the Quran". *ÂSÂR Journal of Academic Religious Studies, Earthquake and Religion Special Issue* (April 2026), 234-256.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19910551>

Article Information

Date of submission 29 January 2026

Date of acceptance 27 April 2026

Date of publication 30 April 2026

Reviewers Two Internal-Two External

Review Double-blind

AI Ethics Statement Linguistic refinement and translation of this work were assisted by Gemini AI. The final manuscript was meticulously reviewed and approved by the author for factual and stylistic accuracy.

Ethical Statement This article is an original work, and all stages of its preparation, including data collection, analysis, and presentation of information, have been conducted in accordance with scientificethical principles and standards. It is not subject to ethical approval.

Plagiarism checks Yes-intihal.net

Ethics committee Not subject to ethical clearance.

Conflicts of Interest The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Grant Support No funds, grants, or other support was received.

Complaints asardergisiby@gmail.com

S. Development Goals 13 Climate Action

Indexes **ERIH PLUS** (31.03.2025)

Lisance **CC BY-NC 4.0**

Giriş

Deprem, günümüzde oldukça sık meydana gelen geçmişte de farklı dönemlerde vuku bulan, bazı kavimlerin helakine sebep olan ve insanın acziyetini açıkça ortaya koyan yıkıcı bir hadisedir. İnsanlık tarihi boyunca karşılaşılan çeşitli doğal afetler, toplumların sosyal, ekonomik ve psikolojik yapısını derinden etkilemiştir. Bu olaylar sonucunda pek çok insan hayatını kaybetmiş, büyük maddi kayıplar yaşanmış ve bireylerin ruh dünyasında kalıcı izler meydana gelmiştir. Doğal afetler içerisinde en yıkıcı ve geniş kapsamlı etkileri olanlardan biri şüphesiz depremdir. Çünkü deprem, sadece fiziki çevreyi tahrip etmekle kalmaz, uzun vadeli bireysel ve toplumsal travmalara yol açar.

İslâmî literatürde depremler; yalnızca doğal bir hadise olarak değil ilahî kudretin bir tecellisi, insanın sorumluluğunu hatırlatan bir imtihan ve insanın kendi fiilleriyle ortaya çıkan bozulmalara yönelik bir uyarı olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda deprem, insanın yeryüzündeki konumunu, sınırlılığını ve sorumluluk bilincini yeniden düşünmesini sağlayan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu bakış açısı, depremlerin yalnızca maddi sonuçlarıyla değil insanın tutum, davranış ve değer dünyasıyla ilişkili yönleriyle de değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Böylece deprem, İslâmî düşüncede sadece fiziksel bir olay değil, aynı zamanda insanın ahlaki duruşunu ve sorumluluk anlayışını ortaya koyan çok boyutlu bir hadise olarak anlaşılmaktadır.

Problem Durumu: Deprem olgusu modern bilimlerde jeolojik süreçler çerçevesinde açıklanmakta; yer kabuğundaki hareketler, fay hatları ve enerji boşalmaları üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de deprem hadiselerinin sadece doğal sebeplere indirgenemeyecek, insanın sorumluluğu ve ilahî mesajlarla ilişkili çok daha derin anlamlara sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada temel problem, depremin Kur'ân'daki yansımalarının nasıl anlaşılması gerektiği, bu anlatımların kıyamet, helak, uyarı, sorumluluk, imtihan ve ibret bağlarıyla nasıl ilişkilendirileceğidir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, depremin Kur'ân'daki tasvirlerini incelemek, söz konusu âyetlerin tefsirî yorumlarını değerlendirmek ve bu afetin dini, toplumsal ve ahlaki boyutlarını ortaya koymaktır. Ayrıca insanlığın biçare kaldığı bu olaylar karşısında depremin henüz meydana gelmeden bireysel veya kurumsal olarak tedbirler almak ve meydana geldikten sonra etkisini azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmaya çalışmak için ilahi mesajları irdelemektir.

1. Kur'ân'da Deprem Kavramsal Çerçevesi

Kur'ân-ı Kerîm'de depremle ilgili pek çok âyete yer verilmiştir. Bu âyetlerdeki tasvirlerin doğru anlaşılması, yalnızca deprem hadisesinin fizikî yönünü değil, aynı zamanda onun taşıdığı ilahî mesajları kavrayabilmek açısından da önem arz etmektedir. Depremle ilgili âyetlerin anlam boyutuna nüfuz edebilmek, kullanılan kavramların kökenini, manalarını ve hangi bağlamlarda zikredildiklerini incelemekle mümkündür. Bu bağlamda Kur'ân'da depremle ilişkili olarak kullanılan başlıca kelimeler arasında “zelzele” (زلزلة) ve “racfe” (رجفة), kelimeleri incelenecektir. Her bir kavram, depremi ve yeryüzü sarsıntılarını farklı bağlamlarda ele almakta, kimi zaman kıyamet sahnelerini tasvir etmekte, kimi zaman helak edilen kavimlerin başına gelen musibetleri açıklamakta, kimi zaman da insanın acziyetini ve ilahî kudreti hatırlatmaktadır

1.1 Zelzele (زلزلة)

Sözlükte “zelzele”, bir şeyin şiddetli biçimde sarsılması, hareket ettirilmesi ve yerinden oynatılması anlamında tanımlanmaktadır.¹ Modern bilimsel tanımlamalarda ise yer kabuğundaki fay hatları boyunca biriken enerjinin ani boşalması sonucu meydana gelen karmaşık elastik dalga hareketleri olarak ifade edilmektedir.² Türkçede bu olgu “deprem” kavramıyla karşılanmaktadır. Kur'ân'da “zelzele” kelimesi, farklı şekillerde altı kez zikredilmektedir.³ Bunların bir kısmı fizikî yer sarsıntılarını, bir kısmı ise insanın iç dünyasında meydana gelen sosyo-psikolojik sarsıntıları anlatmaktadır.⁴ Özellikle kelimenin izâfetli kullanımı, yerin en üst düzeyde şiddet ve dehşetle sarsılmasına işaret etmektedir.

Kur'ân'ın doksan dokuzuncu sûresi olan Zilzâl sûresi, ismini kıyamet anında meydana gelecek şiddetli depremden almakta, sûrede bu büyük sarsıntının ardından ortaya çıkacak korku ve dehşet verici haller tasvir edilmektedir. Kur'ân'da kıyamet depremini anlatan âyetlerde yalnızca “zelzele” değil, aynı zamanda şiddetli sarsıntı ve titreşim anlamına gelen “racfe” kelimesi de kullanılmaktadır. Bu kavramlar, kıyamet anında meydana gelecek yer hareketlerinin olağan depremlerden çok daha

¹ Muḥammad b. Mukarram b. Ali İbn Manzûr, *Lisân'ül-Arab*, ed. el-Yâzıcı, others (Beyrut: Dâr Sâdır, 1994), 2/308; Mahmûd b Ömer b Muḥammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, ed. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 4/IV/500.

² Coşkun İşçi, “Araştırma Enstitüsü Ulusal Deprem İzleme Merkezi”, *Journal of Yasar University*, (2008), 959.

³ el-Bakara 2/214; el-Ahzâb 33/11; el-Hac 22/1; ez-Zilzâl 99/1-2.

⁴ Nuh Arslantaş, “Zelzele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/227.

kapsamlı ve yıkıcı bir mahiyet taşıdığını en şiddetli depremlerin dahi mikro olaylar olduğunu ortaya koymaktadır.⁵

Kıyamet gününün dehşeti anlatılırken “Ey iman edenler, Rabbinizden korkun. Şüphesiz kıyametin depremi büyük bir şeydir.”⁶ âyetinde geçen “zelzele” kelimesi, kıyametin büyüklüğünü ve şiddetini tasvir etmektedir. Benzer şekilde “İşte orada müminler denendiler ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar.”⁷ ifadesinde de aynı kökten gelen kelime, kalplerin korku ve zorluklarla sarsılması, imanın samimiyetinin ve sağlamlığının ortaya çıkması için yapılan ilahi bir sına⁸ anlamında kullanılmıştır.

1.2. Racfe (رَجْفَةٌ)

Racfe, sözlükte bir şeyin ani ve şiddetli biçimde titremesi, sarsılması ve yerinden oynaması anlamına gelmekte; bu durum devenin yük altında titremesi, rüzgârın etkisiyle ağacın sallanması, kökleri gevşetilen dişlerin sarsılması gibi örneklerle açıklanmakta, aynı şekilde yerin şiddetle hareket etmesi ve zelzele meydana gelmesi de bu fiille ifade edilmektedir.⁹ Kur'ân dilinde racfe, kimi zaman doğrudan zelzele ile eş anlamlı olarak kullanılırken, kimi zaman da bir topluluğu kuşatan ilâhî azap, sayha ve sâ'ika gibi helâk edici olaylarla birlikte anılmaktadır. Ayrıca racfe, yer sarsıntısıyla birlikte çökme (hasf) kelimesi mânâsını içerebilen, etkisi geniş ve yıkıcı bir sarsıntıyı ifade eden bir kavram olarak değerlendirilmektedir.¹⁰ Genel anlam olarak “yer racf etti” ifadesi, yeryüzünün şiddetli biçimde sallanmasını ve dolayısıyla bir deprem meydana geldiğini ifade eder.¹¹

Kur'ân'da kıyamet sahnelerini tasvir eden âyetlerde, yerin ve dağların köklü biçimde sarsılıp düzenlerini yitirmesi racfe kökünden türeyen ifadelerle

⁵ Yusuf Kılınc, *Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Doğal Âfetler ve İnsan Üzerindeki Etkileri* (Erzincan: Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 18; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı, 1935), VIII/6008.

⁶ el-Hac, 17/1.

⁷ el-Ahzâb 33/11.

⁸ Ahmed b Mustafa el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî* (Kahire: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Muştafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâdih, 1946), 21/140.

⁹ Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-'Ayn*, ed. Mehdi Mahzûmî - İbrâhim es-Sâmerrâî (Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 2010), VI/109.

¹⁰ Ebû Mansûr Muhammed b Ahmed b el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, ed. Muhammed Avd Mir'ab (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 2001), 11/31.

¹¹ Halil b. Ahmet, *Kitâbü'l Ayn*, VI/109.

anlatılmaktadır.¹² Bu bağlamda¹³ ” *يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلاً* “ âyette kıyamet gününde yeryüzünün ve dağların şiddetle titreyeceğini, yerleşik düzenin bütünüyle çözüleceğini bildirmektedir. Dağların “akıp giden kum yığını” hâline gelmesi ise bu sarsıntının yüzeysel bir hareket değil, varlığın en sağlam unsurlarını dahi dağıtan kapsamlı bir yıkıma işaret ettiğini göstermektedir.¹⁴ Aynı şekilde “*إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا*”¹⁵ âyetinde, yeryüzünde meydana gelecek sarsıntının büyüklüğünü ve kapsamını ortaya koymaktadır. Bu kelime, sadece geçici bir hareketi değil; şiddet, süreklilik ve kapsam bakımından yeryüzündeki bütün yapıların yıkılacağı ölçüde bir tam yıkımı ve köklü bir dönüşümü ifade eder.

Kur’ân’da kıyamet gününe ilişkin büyük sarsıntılara değindikten sonra, *rafce* kelimesi tarihsel bağlamda da ilâhî uyarılara karşı direnen toplumların helâkini ifade eden bir âfet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Medyen halkına gönderilen Hz. Şuayb (a.s), hem tevhit mücadelesi hem de ekonomik adaleti savunmasıyla dikkat çeker. O, kavmini Allah’tan başka ilah olmadığı gerçeğini kabul etmeye, ibadetlerinde samimi olmaya ve sosyal ilişkilerinde dürüst davranmaya çağırmıştır. Şuayb (a.s)’ın tebliği yalnızca dini inançla sınırlı kalmamış; toplumsal ahlak, ticari dürüstlük ve adaletin korunması gibi alanları da kapsamıştır. Refah ve zenginlik içinde yaşayan Medyen halkı, zamanla şükür duygusunu kaybederek ahlaki bir çöküşe sürüklenmiştir. Özellikle ticarete ölçü ve tartıyı eksik yapmaları, toplumdaki güven duygusunu zedeleyen en önemli sapmalardan biri olmuştur.¹⁶ Bu sebeple Şuayb (a.s), kavmini ölçü ve tartıda adalete, insanlara haklarını eksiksiz vermeye ve yeryüzünde bozgunculuk yapmamaya davet etmiştir.¹⁷ Bu öğütler, tevhid inancının yalnızca Allah’a inanmakla sınırlı olmadığını ahlaki davranışlarda da O’nun emirlerine uygun hareket etmeyi gerektirdiğini göstermektedir. Ona göre adalet, yalnızca hukukî bir ilke değil, aynı zamanda imanın bir göstergesidir. Ancak kavminin büyük bir kısmı bu çağrılara kulak asmamış, uyarıları reddetmiş ve sonunda “*Ama onu yalancılıkla suçladılar. Bunun üzerine kendilerini o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler.*”¹⁸ âyetinde ifade edildiği üzere, ilahî azapla karşılaşmışlardır. Hz. Şuayb

¹² Nâsirüddin Ebû Saîd `Abdullâh b Ömer b Muhammed el-Beydâvi, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te`vîl*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2017), V/433.

¹³ el-Müzzemmil, 73/14.

¹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Mekke: Dâriü't-Terbiye ve't-Türâs, ts.), 23/692.

¹⁵ el-Vâkıa, 56/ 4.

¹⁶ el-A'raf, 7/85; el-Hûd, 11/4.

¹⁷ el-Hûd, 11/85.

¹⁸ Ankebût, 29/37; A'raf, 7/91.

(a.s)'ın kıssası, tarih boyunca insanlığa tevhid, adalet ve ahlaki dürüstlük konusunda evrensel bir rehberlik sunmuş, ekonomik faaliyetlerin dahi ibadet bilinciyle yürütülmesi gerektiğini hatırlatan çağlar üstü bir ders olarak Kur'ân'da yerini almıştır.¹⁹

Benzer bir ilâhî müdahale de Semûd kavminin helâk kıssasında zikredilmektedir. Nitekim Hûd sûresi 67. âyette helâk sebebi “sayha” (korkunç ses) olarak ifade edilirken, A'râf sûresi 78. âyette aynı hadise “racfe” yani şiddetli bir yer sarsıntısı olarak zikredilmiştir. Bu kavramsal farklılık, Semûd kavmini yok eden felâketin gürültüyle birlikte gerçekleşen yıkıcı bir deprem olduğunu göstermektedir.²⁰ Semûd kavminin helâk kıssası, Kur'ân'ın farklı surelerinde (A'râf, Hûd, Şu'arâ, Kamer, Necm vb.) tekrarlanarak ibret vesilesi yapılmıştır. Bu kıssa, maddi gücün ve teknolojik gelişmenin imanla bütünleşmediğinde insanı kurtuluşa değil, helake götürdüğünü açıkça göstermektedir.

2. Depremlerin Taşındığı İlâhî Mesaj

Depremler, yalnızca fiziksel bir sarsıntı mıdır, yoksa ilâhî kudretin bir tecellisi ve insana yönelik bir imtihan veya uyarı mıdır? Bu soruların Kur'ân eksenli bir bakış açısıyla ele alınması hem olayların anlam boyutunu kavramak hem de alınacak maddi, manevî ve ahlâkî tedbirler açısından hatta depremlerin yıkıcı ve can alıcı etkisinin önlenmesi veya azaltılması için oluşturulan kurumsal yapıların inşası açısından büyük önem arz etmektedir. Hiç şüphesiz insanın güven içinde yaşadığı dünyanın aslında Allah'ın mutlak hâkimiyeti altında olduğu, her şey üzerinde görüp gözetici ve mutlak tasarruf sahibi olduğu İlâhî mesajlarda bizlere bildirilmektedir. Bu bağlamda depremlerde Allah'ın mutlak hakimiyeti altındadır. Bu doğrultuda depremler üzerinde ki ilâhî mesajlar Kur'ân perspektifinden irdelenecektir.

2.1. Kur'ân Perspektifinde Depremin İmtihan Boyutu

Kur'ân-ı Kerim'de imtihanın insan hayatının kaçınılmaz bir gerçeği olduğu açık biçimde vurgulanmaktadır. Nitekim “İnsanlar, ‘iman ettik’ demekle bırakılacaklarını ve imtihana tabi tutulmayacaklarını mı sandılar?”²¹ âyeti, imtihanın imtihanın kaçınılmaz olduğunu ortaya koyarken; “Biz, onlardan öncekileri de imtihan ettik; böylece Allah, doğruları ve yalancıları mutlaka ortaya çıkaracaktır”²² âyeti, imtihanın ayırt edici ve

¹⁹ M. Âsım Köksal, Peygamberler Tarihi (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 1/V/329-330.

²⁰ Hayreddin Karaman vd., Kur'ân Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), III/183.

²¹ el- Ankebût, 29/2.

²² el-Ankebût, 29/3.

belirleyici bir işlev taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte imtihan, yalnızca sıkıntı ve musibetlerle sınırlı değildir. “*Sizi hem kötülükle hem de iyilikle imtihan ediyoruz; sonunda bize döndürüleceksiniz*”²³ âyeti, nimet ve refahın da tıpkı bela ve zorluklar gibi birer imtihan vesilesi olduğunu vurgulamaktadır. Kur’ân’da imtihanın kapsamı; sağlık ve hastalık, zenginlik ve fakirlik, korku ve güven, bolluk ve kıtlık gibi insan hayatının tüm alanlarını içine alacak şekilde geniş tutulmuştur. Bu çok boyutlu anlamı “*Sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!*”²⁴ âyeti açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Kur’ân’da “fitne” kavramı da imtihan, deneme, bela ve musibet anlamlarında kullanılarak imtihan olgusunun semantik alanını genişletmektedir.

Kur’ân’da geçen bu kavramlar, insanın başına gelen olumlu ya da olumsuz her olayın, onun iradesini, sabrını, şükürünü ve kulluğunu ortaya koyan birer vesile olduğu fikrini pekiştirmektedir. Bu yönüyle imtihan, insanın varoluşsal sorumluluğunun temel dinamiklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın korku, açlık, mal kaybı, can kaybı ve ürünlerin eksilmesi gibi.²⁵ Musibetlerle karşılaşması gösteriyor ki imtihan hayatın doğal bir parçası olmakla birlikte, aynı zamanda insanın sabrını, teslimiyetini ve imanını ortaya koyan birer sınavdır. Âyetin sonunda yer alan “*sabredenleri müjdele*” ifadesi ise, bu zorluklara karşı dirayet gösterenlerin Allah katında özel bir değere ve mükafata sahip olacaklarını vurgular. Buradan anlaşılıyor ki, musibetler sadece birer ceza ya da olumsuzluk değil, aynı zamanda insanın madden ve manen birer imtihanıdır. Âyet, hayatın her anında sabırla ve tevekkülle hareket edenlerin, ilahi rahmete ve mükâfata layık olacaklarını bizlere bildirmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, dünyada başımıza gelen her şeyin birer imtihan olabileceği anlaşılmaktadır. Deprem hadisesi de tam olarak insan sorumluluğunun bir sonucu mu, ilahi bir ikaz mı ya da bir imtihan mı olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, çoğu zaman bir imtihan olarak karşımıza çıkabileceği anlaşılmaktadır.

2.2. Depremler ve İnsan Sorumluluğu: Ekolojik Boyut

Kâinatta yer alan tüm varlıklar, insanın faydalanması için yaratılmış ve bizlere emanet edilmiştir. Bir kul ve inanan olarak bu emaneti korumak, gözetmek ve zarar vermemek sorumluluğumuzdur.²⁶ Aksi halde emanete ihanet etmiş oluruz. Doğaya

---

²³ el-Enbiyâ, 21/35.

²⁴ el-Bakara, 2/155.

²⁵ Bakara 2/155.

²⁶ el-Bakara 2/29; el-Ahzâb 33/72; el-A’râf 7/56.

yapılan her iyiliğin bir karşılığı olduğu gibi, yapılan yanlışların da kaçınılmaz ve acı sonuçları vardır. İnsanlık bir gemide yol alan yolculara benzer. Doğaya verilen zarar yalnızca bireyi değil, tüm toplumu etkiler. Doğadaki kusursuz ilâhî denge, yani ekosistem, canlı ve cansız tüm varlıkların birbirine bağlı karmaşık ilişkileriyle sürer. Bu düzenin bir parçası olan insan, aynı zamanda ona en fazla zarar verebilecek ya da en çok fayda sağlayabilecek varlıktır. İnsan eylemlerinin doğa üzerindeki etkisi ne kadar büyükse, doğada meydana gelen sonuçların da insan üzerindeki etkisi o denli güçlüdür. Günümüzde bu karşılıklı etkileşimler giderek artmakta, bunun nedenleri ve sonuçları dikkatle incelenmesi gereken önemli bir konu haline gelmektedir. Doğal afetler ve insan sorumluluğu ile ilgili Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerde, insanların işledikleri fiillerin ve toplumsal davranışlarının musibetler ve afetlerle ilişkisi de vurgulanmaktadır.

Depremler, ilâhî kudretin yeryüzündeki en güçlü tezahürlerinden biri olarak, Kur'ân'da yalnızca tabîî bir hadise değil; aynı zamanda insanı uyaran ve onu sorumluluğunu hatırlamaya sevk eden bir ilâhî ikaz mahiyetinde sunulur. Nitekim Kur'ân'da, gönderilen âyetler ve uyarılar insanları ikaz etme ve düşünmeye sevk etme amacı taşır.²⁷ Allah Teâlâ'nın dilerse insanlara üstlerinden veya ayaklarının altından azap göndermeye kadir olduğu bildirilerek, bu tür olayların ilâhî irade çerçevesinde gerçekleştiğine dikkat çekilmektedir.²⁸ Klasik tefsir geleneğinde, yerden gelen azap türleri arasında deprem ve yer sarsıntıları da zikredilmiş; bu bağlamda âlimler, bu tür hadiselerin insanı sadece fizikî bir sarsıntıya uğratmakla kalmayıp aynı zamanda onun iç dünyasını da etkileyerek korku, tevbe ve Allah'a yöneliş gibi sorumluluk bilincini güçlendiren manevî sonuçlar doğurduğunu vurgulamışlardır. Bu yönüyle depremler, insanın acziyetini idrak etmesine, davranışlarını gözden geçirmesine ve ilâhî sorumluluğunu yeniden düşünmesine vesile olan ibret hadiseleri olarak değerlendirilmiştir.²⁹

2.2.1. Çevresel ve Ahlaki Bozulma

Teknoloji, günümüz yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Telefonlardan televizyonlara, ulaşım araçlarından robotlara kadar sayısız teknolojik unsur, hayatın her alanında etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak geçmişle kıyaslandığında, insanın bitmek bilmeyen hırslarıyla birlikte teknolojinin baş

²⁷ el-İsrâ 17/59.

²⁸ el-En'âm 6/65.

²⁹ Müellifler Heyeti, *el-Beyân Mecmuası* 26 (1986), 226.

döndürücü bir hızla gelişmesi, yaşamın doğal düzenini önemli ölçüde değiştirmiştir. Teknolojinin sunduğu kolaylıklar hayatı pratik hale getirirken, aynı zamanda insanlık için ciddi bir tehdit olan çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir.³⁰ Zira teknolojiye duyulan aşırı güven, doğa tahribatının kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkabilecek afetlerin varlığını göz ardı etmiştir. Küresel ölçekte süren bu hızlı gelişim karşısında gerekli önlemleri almak, ekonomik, sosyal ve siyasal bağımsızlık açısından ülkeleri zor bir dengeyle karşı karşıya bırakmaktadır. Teknoloji, insan yaşamını kolaylaştırırken aynı zamanda çevresel tahribatın da önünü açmış, bu da doğal afetlerin yıkıcı sonuçlarını daha görünür hale getirmiştir. Aşırı güven ve kontrolsüz gelişim, insana doğanın gücünü unutturmuş, oysa en ileri teknolojiler bile bir deprem anında doğanın kudreti karşısında yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle teknolojiyi bilinçli ve dengeli kullanmak, doğa ile uyumlu şehirler kurmak, deprem riskini azaltmanın ve geleceği korumanın temel şartı haline gelmiştir. Yine Teknolojik gelişme uğruna yürütülen kontrolsüz sanayi ve üretim faaliyetleri, çevre üzerinde ciddi tahribatlara yol açmaktadır. Bu süreçte atmosfere salınan zararlı gazlar, denizlere ve akarsulara boşaltılan kimyasal atıklar ile sahipsiz arazilere dökülen sanayi artıklarının yanı sıra meydana gelen radyoaktif sızıntılar hem havayı hem toprağı hem de su kaynaklarını kirletmektedir.³¹ Bu durum yalnızca ekosistemin dengesini bozmakla kalmayıp, insan sağlığını ve canlı yaşamını da doğrudan tehdit eden küresel bir çevre sorunu haline gelmiştir.

Tefsirlerde, insanların doğaya karşı gerçekleştirdiği tahribatın yalnızca bireysel sonuçlar doğurmakla kalmadığı, aynı zamanda doğanın dengesini de etkilediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da *"İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah, dönüş yapsınlar diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor."*³² âyeti, insanın yanlış tutum ve davranışlarının hem tabiatta hem de toplumda yol açtığı fesadı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Müfessirler, bu bozulmayı; kasırgaların meydana gelmesi korkusu, depremler, arazilerin verimsiz hale gelmesi, tatlı suların tuzlanması, kaynakların kuruması ve su kıtlığının yaşanması gibi tabiatta gözlemlenen değişikliklerle açıklamışlardır. Bunun yanında kıtlık, salgın hastalıklar, yangınlar, bereketin azalması, geçim darlığı ve huzursuzluk gibi toplumsal ve ekonomik sıkıntılar da bu fesadın yeryüzündeki

---

³⁰ Enver Özkalp, "Teknoloji ve Çevre", *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/1 (31 Aralık 1992), 403-404.

³¹ Ebubekir Sifil, *Müslümanca Bir Hayat İçin* (İstanbul: Rihle Kitap, 2020), 393.

³² er-Rum 30/41.

yansımaları olarak değerlendirilmiştir.³³ Kısacası dünyadaki düzeni bozan her âfetin bu ifsâtin bir sonucu olabileceği anlaşılmaktadır

İnsanların zulme yönelmesi, haksızlıkların ve sapkınlığın yaygınlaşması, güçlülerin zayıfları ezmesi, adaletin kaybolmasıyla birlikte toplumun manevi dengesini de bozmaktadır. Zalimler zulüm işlerken, diğer insanların sessiz kalması veya bunu normal görmesi, onları da bu zulme ortak kılmakta ve işlenen kötülükler bireysel olmaktan çıkıp tüm toplumu etkileyen ortak bir günah haline dönüşmektedir.³⁴ Böylece hem doğa hem toplum düzeni insan eliyle bozulmakta, Allah da insanların yaptıklarının sonuçlarını tattırarak onları dönüşü ve ıslaha davet etmektedir.

2.2.2. Doğaya İnsan Müdahalesi (Küresel Isınma Örneği)

Atmosfer çeşitli gazlardan meydana gelir. Güneş ışınları atmosferi geçerek yeryüzünü ısıtır. Atmosferdeki CO₂, O₃, CH₄, N₂O, CFC gibi gazlar, ısının bir kısmını tutarak yeryüzünün sıcaklık derecesinin belirli aralıklarda kalmasını sağlar. Atmosferin bu özelliği sayesinde denizler ve okyanuslar donmazlar. Bu özelliğe 'sera etkisi' denir.³⁵ Küresel ısınma, atmosferdeki sıcaklık artışlarının ötesinde, yer kabuğu ve jeolojik süreçler üzerinde de belirgin etkiler yaratmaktadır. Özellikle buzul erimeleri, deniz seviyesi yükselmesi ve aşırı yağışlar gibi iklim değişikliği kaynaklı olaylar, sismik aktiviteyi tetikleyebilir veya artırabilir. Örneğin, buzulların erimesiyle yer kabuğuna uygulanan basınç azalır. Bu durum, önceden gerilim altında olan fay hatlarının ani hareketlenmesine yol açabilir.³⁶ Benzer şekilde, deniz seviyesinin yükselmesi, özellikle kıyı bölgelerinde, yer kabuğuna ek yük bindirerek fay hatlarında gerilim oluşturabilir.³⁷ Ayrıca, aşırı yağışlar ve yoğun kar erimeleri, yer yüzeyinde ani yük değişimlerine neden olarak fay hatlarında stres birikimine yol açabilir.³⁸ Küresel ısınma ve iklim değişikliği, doğrudan atmosferik ve okyanusik etkilerinin yanı sıra,

³³ Çağrı vd., Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, (Ankara: DİB Yayınları 2006), IV/322.

³⁴ er-Ri'âse el-Âmme li-İdârat el-Buhûs el-İlmiyye ve'd-Da've ve'l-İrşâd, *Mecelletu'l-Buhûs el-İslâmiyye* (Suudi Arabistan: El-Ri'âsâ el-Âmme li-İdârat el-Buhûsü'l-İlmiyye vel-İftâ' ve ed-De've vel-İrşâd, 2012), 21/180.

³⁵ Galip Akın, "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2 (2006), 30.

³⁶ Colorado State University, Glacier Melt and Seismic Activity, warnercnr.source.colostate.edu (22.10.2025).

³⁷ GFZ German Research Centre for Geosciences, Sea Level Rise and Seismic Cycles, gfz.de (22.10.2025).

³⁸ MIT EAPS, Impact of Heavy Snowfall and Rain on Earthquake Stress, eaps.mit.edu (22.10.2025).

yer kabuğu süreçleri üzerinde de dolaylı etkiler yaratmakta ve bu durum, sismik aktivitenin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Kur'ân perspektifinden bakıldığında, bu tür felaketler ve doğal afetler insanın davranışlarıyla ilişkilendirilmektedir. İnsanların yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzenin bozulması³⁹ yine ürünleri ve nesli yok etmeye çalışarak bozgunculuk çıkarma vurgusu,⁴⁰ ekosistemdeki bozulmaların ve doğal afetlerin, insanın sorumsuzluğu ve bozgunculuğu sonucu meydana gelebileceğine işaret etmektedir. Bitkiler yaşamlarını devam ettirebilmeleri için besin elementlerine ihtiyaç duyarlar. Doksan civarında farklı elementi topraktan, havadan, sudan alırlar.⁴¹ Ürünleri yok etmek için gerek tohumu gerekse tohumdan meydana gelecek bitkilerin element ihtiyaçlarını bozmak veya tamamen ortadan kaldırmak gerekir. Bu ise büyük bir âfetlere, küresel hastalıklara sebebiyet verir. Bir canlı neslinin kökten yok edilebilmesi için üremenin yani çoğalmanın olmaması gerekir. Bu da ancak canlının sağlığını bozmakla olur. Ürünlerin, havanın, suyun ve toprağın bozulması zaten direk bu işlemi gerçekleştirecektir. Dolayısıyla günümüzde gözlemlediğimiz iklim değişikliği ve buna bağlı sismik olaylar, Kur'ânî bakış açısından insanın doğaya olan müdahalesinin sonuçlarından birisi olarak da değerlendirilebilir.

2.2.3. İnsanın Aceleciliği ve İbret Almada Gecikmesi

Kur'ân-ı Kerim'de insanın aceleciliği bireysel ve toplumsal düzeyde olumsuz sonuçlara yol açabilecek temel bir karakter özelliği olarak ele alınmaktadır. İnsan, arzularının etkisiyle iyiliği de kötülüğü de çoğu zaman sonucu düşünmeden isteme eğilimindedir. Bu aceleci tutum, bireyin geleceğe dair muhtemel sonuçları hesaba katmaksızın ani ve çoğu zaman zararlı tepkiler vermesine neden olur. Nitekim Kur'ân'da, “İnsan aceleden yaratılmıştır. Size âyetlerimi göstereceğim; öyleyse acele etmeyin”⁴² buyurularak, aceleciliğin insan tabiatının bir parçası olduğu, ancak denetlenmesi gereken bir eğilim olduğu vurgulanmaktadır. Aynı bağlamda, “İnsan, hayır ister gibi şerri ister. İnsan çok acelecidir”⁴³ âyeti, insanın arzularının yönlendirdiği bu düşüncesiz talepkârlığa dikkat çekmektedir.

---

³⁹ Rum 30/41.

⁴⁰ Bakara 2/205.

⁴¹ İlyas Polat - Ömer Kara, “Bitki Besin Elementleri: Kaynakları, İşlevleri, Eksik ve Fazlalıkları”, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 19 (2017), 218.

⁴² el-Enbiyâ Sûresi, 21/37.

⁴³ el-İsrâ Sûresi, 17/11.

Acelecilik, bireyin zor ve sıkıntılı durumlar karşısında sabır ve muhakeme yerine duygusal tepkilere yönelmesine yol açabilmektedir. Kişinin ani bir musibetle karşılaştığında çözüm üretmek yerine, anlık bir kurtuluş arzusuyla beddua etmesi⁴⁴ veya kendisi için olumsuz temennilerde bulunması bu durumun tipik bir örneğidir. Kur'ân'da inkârcıların, “Eğer bu kitap gerçekten senin katından gelmiş bir hakikat ise, gökten üzerimize taş yağdır veya bize acı veren bir azap gönder”⁴⁵ şeklindeki sözleri, insanın sonucu düşünmeden sergilediği bu pervasız talepkârlığın çarpıcı bir örneği olarak sunulmaktadır. Benzer şekilde, öfke anında kişinin malına, ailesine veya evladına beddua etmesi de aceleciliğin bireysel hayattaki yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir.

Kur'ân'da bu tür aceleci ve düşüncesiz taleplerin ne denli tehlikeli sonuçlar doğurabileceğine de dikkat çekilmektedir. “Eğer Allah, insanlar için şerri, hayrı istemekte acele ettikleri gibi çabuklaştıracak olsaydı, onların süreleri hemen dolardı.”⁴⁶ âyeti, insanın aceleyle yaptığı olumsuz isteklerin ilahî hikmet gereği hemen karşılık bulmamasının bir rahmet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, aceleciliğin yalnızca bireysel bir zaaf değil, kontrol altına alınmadığında insanın varlığını tehdit eden bir eğilim olduğunu göstermektedir.

Günümüzde ise insanın bu aceleci yapısı, teknolojik gelişmeler ve hızlı sonuç alma arzusu ile birleşerek toplumsal ve ekolojik boyutta daha geniş çaplı sorunlara yol açmaktadır. Kısa sürede hedefe ulaşma isteği, ahlaki denetimden yoksun kaldığında, toplumun ve doğanın dengesini bozan çevresel yıkımlara zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda insanın aceleciliği, yalnızca bireysel davranışlarla sınırlı kalmayan toplumsal düzeni ve ekolojik dengeyi tehdit eden çok boyutlu bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Depremler ve İlâhî Uyarı Boyutu

Zaman zaman öyle olaylar ve felaketler meydana gelir ki, o anlarda sözler kifayetsiz kalır insan kendi güçsüzlüğünü en açık biçimde idrak eder. Böyle anlar, insanın varlık âlemi içindeki konumunu ve sınırlılığını hatırlatan derin tecrübeler olarak karşımıza çıkar. Bu tür afetler kimi zaman imtihan, kimi zaman ilâhî bir ikaz yahut uyarı niteliğinde değerlendirilmektedir. İslâm düşüncesinde bu olayların yalnızca doğal sebeplerin sonucu olmadığı, aynı zamanda ilâhî iradenin hikmet yüklü

⁴⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, III:365.

⁴⁵ el-Enfâl Sûresi, 8/32

⁴⁶ Yûnus Sûresi, 10/11.

tecellileri olduğu sıkça vurgulanmıştır. Klasik müfessirlerden Fahreddin Râzî (543-606) Allah Teâlâ, kullarının kendisine yönelip dua etmeleri, saygı ve korku içerisinde tövbe etmeleri için zelzeleleri meydana getirdiğini belirterek bu anlayışı temellendirir.⁴⁷ Râzî'ye göre, yeryüzünde meydana gelen sarsıntılar yalnızca jeolojik hareketler değil, aynı zamanda insanları gaflet uykusundan uyandırmaya yönelik ilâhî bir hatırlatmadır. Dolayısıyla bu tür hadiseler, hem kudret-i ilâhiyeyi tefekkür etmeye hem de manevî bir yenilenmeye vesile olmaktadır. Yine zikrettiğimiz eski kavimlerde meydana gelen depremler, salt doğal afetler değil, toplumsal adaletsizlik, iman inkârı vb. ahlâkî çöküşün karşılığında gelen ilahi ikazlar olarak tasvir edilir. Bu kıssalar, günümüz insanı için de ahlâkî sorumluluk bilincine davet niteliği taşır.

Bir diğer hususta nimetlere karşı şükürsüzlüktür. İnsan zamanla sahip olduğu imkânların kaynağını kendisinde görme yanılgısına sürüklenmektedir. Böylece evrendeki kusursuz düzenin ve dengenin, ilahî bir kudretin eseri değil de doğanın kendi iç işleyişinden ibaret olduğu düşüncesine yönelebilmektedir. Oysa ne zaman ve nerede gerçekleşeceği öngörülemeyen, olağanüstü güçte etkiler ortaya koyan doğal afetler, özellikle depremler, insanın alışkanlık hâline getirdiği düzenin aslında kırılabilir bir lütuf olduğunu hatırlatır niteliktedir. Kur'ân'da insanın yaratılışından başlayarak, denizlerde gemilerin batmadan seyretmesi, rüzgârların bereket müjdecisi olması, gece ve gündüzün kusursuz döngüsü gibi sayısız örnek üzerinden nimet bilinci ve şükür sorumluluğu vurgulanmaktadır.⁴⁸ Bu çerçevede, depremlerin ortaya koyduğu sarsıcı gerçeklik, insanın hem doğa hem de Yaratıcı karşısındaki bağımlı ve sınırlı konumunu fark etmesi için güçlü bir hatırlatmadır.

İnsan, üzerinde güvenle yürüdüğü yeryüzünü çoğu zaman değişmez, sarsılmaz ve kalıcı bir zemin olarak algılar. Oysa Kur'ân'da defalarca vurgulandığı üzere, yeryüzü de tıpkı insan gibi yaratılmış,⁴⁹ dolayısıyla geçici bir varlıktır. Sapsağlam görünen bu zemin, ilahî kudretin dengesine bağlı olarak bir anda sarsılabilir ve insanın mutlak güven duygusunu yerle bir edebilir. Depremler, bu bağlamda yalnızca jeolojik bir olay değil, aynı zamanda insanın “güven” olarak addettiği zeminin aslında emanet olduğunu hatırlatan uyarılardır. Böylece yeryüzünün geçiciliği hem ontolojik hem de manevî bir gerçeklik olarak insanı tevazuya, farkındalığa ve şükre davet eder.

⁴⁷ Fahrüddin Râzî, *et-Tefsîr-i Kebîr* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002), III/106.

⁴⁸ el-Furkan, 25/62.

⁴⁹ el-Bakara 2/29; el-Kâf 50/7; en-Nebe' 78/6-7.

Yeryüzünde meydana gelen deprem, kuraklık, kıtlık, ürün azalması ve benzeri musibetler ile insanın kendi nefsinde karşılaştığı hastalık, sıkıntı ve geçim darlığı gibi durumlar, gelişmiş güzel ortaya çıkan olaylar değildir. Bunların tamamı, meydana gelmeden yazılmıştır. Özellikle deprem gibi sarsıcı hadiseler, yalnızca tabii sebeplerle açıklanan fiziksel olaylar olmanın ötesinde, ilahi irade ve hikmetin bir tecellisi olarak değerlendirilir. Bu durum, insanın karşılaştığı afetlerin Allah'ın bilgisi ve takdiri dışında olmadığını, aksine önceden belirlenmiş bir ölçü ve düzen içinde gerçekleştiğini ortaya koyar. Dolayısıyla deprem hem maddi sebeplerin sonucu hem de ilahi kudretin bir tecellisi olarak, insana sınırlılığını hatırlatan ve onu düşünmeye sevk eden bir yön taşır.⁵⁰

3. İnsanın Farkındalığı ve Sorumluluğu

Depremler, insana hem doğa üzerindeki sınırlı gücünü hem de Allah'a karşı sorumluluğunu hatırlatan ilahî uyarılardır. Kur'ân'a göre insan, yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak yaratılmış ve yaratıcının istediği şekilde bir düzende korumakla mükelleftir. Bu görev, yalnızca doğayı korumayı değil, aynı zamanda ahlakî sorumluluğu da kapsar. Çünkü yeryüzündeki düzenin bozulması, çoğu zaman insanların hem fiziksel hem de manevi hatalarından kaynaklanır. Nitekim Kur'ân'da, insanların elleriyle yaptıkları yanlışlar sebebiyle karada ve denizde bozulma meydana geldiği bildirilir.⁵¹ Bu âyet, çevreye zarar vermek kadar, günahlara yönelmenin ve ahlaki yozlaşmanın da toplumların dengesini bozabileceğine işaret eder. Allah, bir toplumu, onlar kendilerindeki durumu değiştirmedikçe değiştirmesin.⁵² Bu ise afetlerin insanlara hem tedbir almayı hem de nefisî ve ahlaki arınmayı hatırlattığını gösterir. Afetler karşısında sabır, tevbe, yardımlaşma ve şükür ise müminin olgunluğunu yansıtır. Kur'ân'da, musibetlerle sınanan ve sabreden kimseler müjdelenmiştir.⁵³ Dolayısıyla afetler, yalnızca maddi bir sarsıntı değil, aynı zamanda insanın günahlardan uzak durarak, iyiliğe yönelmesi ve emanete sahip çıkması için bir farkındalık vesilesidir.

Yine depremler toplumlarda “belirsizliğe tahammülsüzlük” gibi psikolojik rahatsızlıklarda meydana getirebilmektedir.⁵⁴ İnsanın hayatında belirsizlikler her

⁵⁰ Muhammed Sıddîk Hasan Han el-Kannevcî, *Fethu'l-beyân fi mekâşidi'l-Kur'ân*, ed. Abdullah b İbrâhim el-Ensârî (Sayda - Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992), 13/419.

⁵¹ er-Rûm, 30/41.

⁵² Ra'd, 13/11.

⁵³ Bakara, 2/155.

⁵⁴ Mücahit Akkaya - Asiye Dursun, “Earthquake fear, sleep quality and intolerance of uncertainty: A study of adults with earthquake experience”, *Turkish Journal of Clinical Psychiatry* 28/1 (2025), 59.

zaman vardır. İmtihanlar, hastalıklar veya doğal afetler gibi durumlar çoğu zaman kontrolümüz dışında gelişir. Bu belirsizliklere karşı tahammülsüzlük, insanın psikolojik ve ruhsal dengesini zorlar, kaygı ve endişeyi artırır. Kur'ân ve İslam düşüncesinde ise belirsizlikler, sabrın ve tevekkülün sınıandığı birer vesiledir. Sabır, sadece sıkıntılara dayanmak değil, aynı zamanda belirsizlikler karşısında rehavete kapılmadan imanının gereği yaratıcının emri doğrultusunda hayatına devam etmek olarak tanımlanır. Kader anlayışı ile birleştiğinde, insan yaşadığı olayların tamamen tesadüf olmadığını, her şeyin Allah'ın bilgisi ve izni dahilinde gerçekleştiğini bilir; bu farkındalık, kaygıyı azaltır ve belirsizlikler karşısında içsel bir dinginlik sağlar. Dolayısıyla sabır ve kader bilinci, belirsizliğe tahammülsüzlüğü azaltan, insanı psikolojik olarak güçlendiren ve davranışlarını sorumlulukla yönlendiren bir rehber niteliğindedir.

4. Kur'ân Işığında Depremlere Karşı Ahlâkî ve Manevî Önlemler

Bizi ve bütün evreni yoktan var eden, yaratan ve yaşatan, her türlü övgüye layık olan yüce Allah'tır. Tıpkı kâinatı yarattığı gibi, meydana gelen felaketleri de O takdir etmiştir. Bu olaylar karşısında insanın gücü sınırlıdır, her ne kadar önlemler almaya çalışsa da onları tamamen engelleyemez. İşte bu noktada Kur'ân ve özellikle peygamber kıssaları, bizlere doğru davranış ve kurtuluş yolunu göstermektedir. Nûh (a.s) kavmine Allah'a yönelip tövbe etmelerini öğütlemiş ve şöyle buyurmuştur: "İstiğfar edin ki Rabbiniz sizlere gökten faydalı ve yeterli miktarda yağmur göndersin." Kuraklık, hayatı doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen büyük bir musibettir. Zira insanın yaşamını sürdürebilmesi için hayvanlar ve bitkilerin varlığı hayati önem taşır ve bunların yokluğu ciddi sıkıntılara yol açar. Hz. Ömer (r.a) minberde Allah'tan yağmur talep ederken mağfiret dilemiş ve bazı âyetler okumuştur. Bunların arasında Nûh sûresi 10 ve 11. âyetleri de bulunmaktadır. Benzer biçimde Hasan-ı Basri'ye kıtlık sebebiyle şikâyetle bulunan bir kişiye, o da Allah'a yönelip tövbe etmesini tavsiye etmiştir. Bu örnekler, doğa olayları ve çeşitli sıkıntılar karşısında manevî farkındalık, sabır ve istiğfarın insan için en gerçek kurtuluş yolları olduğunu bizlere gösterir.

Önemli bir diğer hususta duadır. Dua, insanın varlığından beri süregelen, sürekli bir ihtiyaçtır. Yüce bir varlığa inanan herkes, hayatının belli dönemlerinde mutlaka dua etme gereksinimi hisseder. Çünkü insan, karşılaştığı olaylar, sıkıntılar ve üzüntüler karşısında tek başına çoğu zaman yeterli olamaz. Özellikle depremler gibi ani ve yıkıcı afetler, insanın çaresizliğini ve acizliğini derinden hissettiren olaylardır.

Bu tür durumlarda Allah'a sığınmak, O'ndan yardım dilemek ve O'nun yardımıyla güvenliğe kavuşmak hayati önem taşır. Âfetlerle ilgili kıssaları incelediğimizde, Hz. Mûsâ (a.s) ve yanındaki 70 kişinin depreme yakalanmaları, ardından Hz. Mûsâ'nın Allah'a yalvararak başışlanma dilemesi ve duasının kabul olması⁵⁵ önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu olay, dua ve mağfaret talebiyle felaketlerden kurtulmanın, insanın acizliğini kabul ederek Allah'a yönelmesinin önemini bizlere göstermektedir. Hz. Mûsâ (a.s)'ın gösterdiği bu tavır, afetler karşısında yalnızca tedbir almakla yetinmeyip hem fiili hem de kavli dua ile Allah'a sığınmanın gerekliliğini vurgular.

Yine âfetler karşısında Allah'a sığınarak kurtuluşa ermenin anlatıldığı kıssalardan birisi de Yûnus (a.s) Peygamberin kavminin anlatıldığı kıssadır. Ninova halkı, Hz. Yûnus (a.s)'ın kavmi olarak Kur'ân'da ibret verici bir örnekle anlatılır.

“Azabımız geldiği zaman iman etmiş ve bu imanı da kendine fayda vermiş bir tek ümmet olsaydı ya! Ancak Yûnus kavmi bundan hariçtir. Onlar iman edince dünya hayatında onlardan rüsvalık azabını kaldırdık ve onları bir süreye kadar faydalandırdık.”⁵⁶

Âyeti, bu olayın özünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Rivâyete göre Ninova halkı, azaba delalet eden alametleri gördüklerinde yaklaşan ilahî cezayı fark etmiş, korku ve pişmanlık içinde yaşlı bir bilgeye başvurarak kendilerine ne yapmaları gerektiğini sormuşlardır. Bilge kişi onlara şu duayı öğretmiştir:

“Ey hiçbir canlının olmadığı zaman hep var olup hayat sahibi olan Rabbim! Ey ölüleri dirilten hayat sahibi Rabbim! Ey hep diri olan, asla ölmeyen Rabbim! Senden başka ilah yoktur, yalnızca sen varsın Rabbim!”⁵⁷

Azap bulutları üzerlerine kadar yaklaşmışken, onlar samimi bir şekilde tövbe edip dua etmeye, haksız yere aldıkları malları sahiplerine geri vermeye ve birbirlerinden helallik istemeye başlamışlardır. Bu içten dönüşleri sebebiyle Allah tövbelerini kabul etmiş ve üzerlerinden azabı kaldırmıştır.⁵⁸ Yûnus (a.s)'ın kavminin kıssası, insanın en zor anında bile pişmanlıkla Rabbine yönelmesinin kurtuluşa vesile olabileceğini göstermekte, ayrıca ilim ehline danışmak, günahlardan vazgeçip tevbe etmek ve kul

⁵⁵ el-A'râf 7/155.

⁵⁶ Yûnus, 10/98.

⁵⁷ Abdullah b Ahmed b Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve haqâ'îku't-te'vîl* (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012), 1/1/60.

⁵⁸ Muhammed b Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' Li-Ahkâmî'l-Kur'ân* (İstanbul: Buruc Yayınları, 2020), 8/VIII/592.

haklarını ödeyerek Allah'a sığınmak gerektiğini öğütleyen derin bir mesaj taşımaktadır.

Günümüzde sosyal ilişkiler, hukuk, dini iş ve işlemler vb. artık kurumsal yapılar aracılığıyla yürütülmektedir. Depremlerden korunma ve afet öncesi alınacak tedbirler de ilgili kurumların belirlediği sistemler doğrultusunda uygulanmaktadır. Kur'ân perspektifinden incelediğimiz kurtuluş yolları da yalnızca bu tür kurumsal rehberlik ve düzenlemelerle etkili şekilde hayata geçirilebilir. Deprem öncesi veya sonrasında yapılacak dualar, sabır ve kadere rıza gibi manevi önlemler, ilim sahiplerinin yönlendirmesiyle doğru zaman ve yöntemle gerçekleştirildiğinde gerçek fayda sağlar. Bu nedenle, afetleri önlemeye çalışan kuruluşlarla iş birliği içinde, manevi kurtuluş yöntemlerinin belirlenip uygulanmasını sağlayacak özel birimler oluşturmak hayati öneme sahiptir.

Sonuç

Depremler, Kur'ân perspektifinde insanın sorumluluğunu hatırlatan, ahlaki ve manevi boyutları olan birer imtihan vesilesi, insanın doğaya karşı sorumsuzluğunun sonucu veya ilahi ikaz olarak değerlendirilmiştir. İncelenen âyetler ve peygamber kıssaları, depremlerin yalnızca yer kabuğundaki jeolojik hareketlerin sonucu olmadığını; bireysel ve toplumsal davranışların, ahlaki sapmaların da bu olaylarla ilişkilendirildiğini göstermektedir. İnsan, yeryüzündeki nimetlerin ve doğanın bir emanetçisi olarak yaratılmıştır. Emanete uygun davranmadığı, adaleti ve doğruluğu gözetmediği takdirde, yaşadığı felaketlerin hem doğa hem de toplumsal düzen açısından sonuçları olacağı Kur'ân'da vurgulanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen "zelzele", "rafce" gibi kavramlar, depremlerin farklı bağlamlarda ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu kavramlar hem kıyametin dehşetini hem geçmiş kavimlerin helakini hem de insanın iman ve ahlaki duruşunun sınanmasını ifade etmektedir. Özellikle Hz. Şuayb (a.s) ve Hz. Sâlih (a.s) kıssaları, toplumların ekonomik, sosyal ve ahlaki sorumluluklarından kaçınmasının sonuçlarını ve ilahi ikazlarla karşılaştıklarında başlarına gelen hakikatleri açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu çerçevede depremler, yalnızca doğa olayları değil, aynı zamanda insanların eylemlerine karşılık gelen sonuçlar olarak da okunmalıdır.

Depremlerin imtihan boyutu, insanın sabrını, tevekkülünü, sorumluluğunu ve adaleti uygulama yetisini test eden bir mekanizma olarak ortaya çıkar. Bakara sûresi 155. âyetinde de belirtildiği gibi, insan çeşitli zorluklar ve sıkıntılar aracılığıyla

sınanmakta, sabredenler ise müjdelenmektedir. Bu bağlamda deprem ve diğer afetler, insanın maddi ve manevi sorumluluklarını hatırlaması, aceleci ve düşüncesiz davranışlardan uzak durması, doğaya zarar vermemesi ve toplumsal adaleti gözetmesi için bir vesile olarak işlev görmektedir. İnsan aceleciliği, bilgisizlik veya ahlaki ihmaller sonucunda çevresel ve toplumsal yıkımlara yol açabilmektedir. Bu nedenle Kur'ân perspektifinde, felaketler hem bireysel hem de toplumsal sorumluluğun fark edilmesine hizmet eder.

Kur'ân'daki ilahi uyarılar ve kıssalar, depremler gibi felaketlerin yalnızca fiziksel değil, manevi ve ahlaki sonuçlar taşıdığını da ortaya koymaktadır. Nimetlerin farkında olmama, küresel ölçekte çevresel bozulmalar ve teknolojik acelecilik, afetlerin etkilerini artıran etmenler olarak değerlendirilmiştir. İlahi mesaj, insanı hem doğaya hem de Yararıcıya karşı sorumluluklarını hatırlamaya çağırır. Bu bağlamda depremlere karşı alınacak tedbirler, yalnızca fiziksel önlemlerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda manevî ve ahlaki bilinçle desteklenmelidir. Kur'ân'ın önerdiği tevbe, dua, sabır ve kader bilinci, insanın hem psikolojik dayanıklılığını güçlendirmekte hem de belirsizlikler karşısında rehavete kapılmadan sorumluluk almasını sağlamaktadır.

Günümüz dünyasında sosyal ilişkiler, hukuk ve afet öncesi tedbirler kurumsal yapılar aracılığıyla yürütülmektedir. Depremlerden korunma hem modern bilimsel yöntemlerle hem de Kur'ân perspektifinden ele alınan manevi tedbirlerle mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda, Kur'ânî perspektifle kurtuluş yolları ancak kurumsal rehberlik ve planlamayla etkin bir biçimde hayata geçirilebilir. Afet öncesinde alınacak tedbirler, afet anında doğru davranışların belirlenmesi ve afet sonrasında manevi iyileşme süreçleri, ilim sahipleri ve ilgili kuruluşlar arasında iş birliğiyle yürütüldüğünde en yüksek faydayı sağlar.

Deprem olgusu yalnızca doğal bir süreç olarak değil, aynı zamanda insanın ahlaki, toplumsal ve manevi sorumluluklarını hatırlatan bir imtihan ve ilahi uyarı olarak değerlendirilmelidir. Kur'ân ve peygamber kıssaları ışığında, insan hem fiziksel tedbirler almalı hem de manevi olarak kendini hazırlamalıdır. Sabır, tevbe, dua ve şükür gibi manevî uygulamalar, insanın felaketler karşısında direnç kazanmasını, çevresel ve toplumsal düzeni gözetmesini ve ilahi hikmetle uyumlu bir yaşam sürmesini mümkün kılar. Depremler, böylece yalnızca yıkıcı güçleriyle değil, insanın bilinçlenmesi, sorumluluk kazanması ve ahlaki olgunluk geliştirmesi açısından da bir öğretici olgu olarak karşımıza çıkar

Kaynakça | References

- Akın, Galip. “Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 2 (2006), 30.
- Akkaya, Mücahit - Dursun, Asiye. “Earthquake fear, sleep quality and intolerance of uncertainty: A study of adults with earthquake experience”. Turkish Journal of Clinical Psychiatry 28/1 (2025), 59-70.
- Arslantaş, Nuh. “Zelzele”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 44/227-231. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Beydâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd `Abdullâh b Ömer b Muhammed el-. Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2017.
- er-Ri'âse el-`Âmme li-îdârat el-Buhûs el-`İlmiyye ve'd-Da've ve'l-İrşâd. Mecelletu'l-Buhûs el-İslâmiyye. Suudi Arabistan: El-Ri'âsâ el-`Âmme li-îdârat el-Buhûsü'l-`İlmiyye vel-İftâ' ve ed-De've vel-İrşâd, 2012.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b Ahmed b el-Herevî el-. Tehzîbü'l-Luğa. ed. Muhammed Avd Mir'ab. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Fahrüddin Râzi. et-Tefsîr-i Kebîr. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002.
- Halîl b. Ahmed, Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî. Kitâbü'l-`Ayn. ed. Mehdî Mahzûmî - İbrâhim es-Sâmerrâî. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 2010.
- Halil b. Ahmet. Kitâbü'l Ayn. 8 Cilt. Mektebetü Hilal, 2010.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukarram b. Ali. Lisân'ül-Arab. ed. el-Yâzıcı, others. Beyrut: Dâr Sâdır, 3. Basım, 1994.
- İşçi, Coşkun. “Araştırma Enstitüsü Ulusal Deprem İzleme Merkezi”. Journal of Yasar University.
- Kannevcî, Muhammed Sıddîk Hasan Han el-. Fetħu'l-beyân fî mekâşîdî'l-`Qur'ân. ed. Abdullah b İbrâhim el-Ensârî. Sayda - Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992.
- Karaman, Hayreddin vd. Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kılınç, Yusuf. Kur'ân-ı Kerîm'de Zikredilen Doğal Âfetler ve İnsan Üzerindeki Etkileri. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Köksal, M. Âsım. Peygamberler Tarihi. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Kurtubî, Muhammed b Ahmed el-. el-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân. İstanbul: Buruc Yayınları, 2020.
- Merâgî, Ahmed b Mustafa el-. Tefsîrü'l-Merâgî. Kahire: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Muştafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1. Basım, 1946.
- Müellifler Heyeti. el-Beyân Mecmuası 26 (1986), 226.
- Nesefî, Abdullah b Ahmed b Mahmûd en-. Medârikü't-tenzîl ve haqâ'îku't-te'vîl. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012.

- Özkalp, Enver. “Teeknoloji ve Çevre”. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10/1 (31 Aralık 1992), 381-417.
- Polat, İlyas - Kara, Ömer. “Bitki Besin Elementleri: Kaynakları, İşlevleri, Eksik ve Fazlalıkları”. Bartın Orman Fakültesi Dergisi 19 (2017), 218.
- Sifil, Ebubekir. Müslümanca Bir Hayat İçin. İstanbul: Rihle Kitap, 2020.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân. Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Türâs, Tarihsiz., ts.
- Zemahşerî, Mahmûd b Ömer b Muḥammed ez-. el-Keşşâf. ed. Muhammed Coşkun vd. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016

İnternet Kaynakları

- Colorado State University. “Glacier Melt and Seismic Activity.” warnercnr.source.colostate.edu. Erişim 20 Ekim 2025. <https://warnercnr.source.colostate.edu/climate-change-earthquake-frequency/>
- GFZ German Research Centre for Geosciences. “More earthquakes due to global warming.” gfz.de. Erişim 22 Ekim 2025. <https://www.gfz.de/en/press/news/details/mehr-erdbeben-durch-menschengemachten-klimawandel>
- MIT EAPS. “Study: Heavy Snowfall and Rain May Contribute to Some Earthquakes.” eaps.mit.edu. Erişim 22 Ekim 2025. <https://eaps.mit.edu/news-impact/study-heavy-snowfall-and-rain-may-contribute-to-some-earthquakes/>